

УДК 378.091.12.011.3-051

Оксана ВАСЮК

*доктор педагогічних наук,
доцент, професор кафедри педагогіки
Національного університету біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна
e-mail: vasiuk.oksana@gmail.com*

Євген ХОДОС

*аспірант кафедри педагогіки
Національного університету біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна
e-mail: yevhen.khodos@gmail.com*

ДІАГНОСТИКА ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Стаття присвячена діагностиці готовності до професійної діяльності у майбутніх викладачів закладів вищої освіти. Зокрема визначено критерії сформованості готовності майбутніх викладачів закладів вищої освіти до професійної діяльності: мотиваційно-вольовий, пізнавальний, операційно-діяльнісний, особистісний. Їхня сукупність охоплює всі суттєві характеристики процесу формування готовності до професійної діяльності у майбутніх викладачів закладів вищої освіти. Кожному із них відповідає сукупність відповідних показників.

Ключові слова: критерій, показник, готовність до професійної діяльності, викладач, заклад вищої освіти.

Діагностику сформованості рівнів готовності до професійної діяльності варто здійснювати спираючись на спеціально розроблені критерії та показники. Якісний відбір критеріїв, показників та перевірка їхньої дієвості дозволить виявити ефективність процесу формування готовності до професійної діяльності, тобто міру відповідності отриманих результатів очікуваним, передбаченим у меті цього процесу. Надійні та уніфіковані критерії і показники надають можливість оцінювати результати процесу формування готовності, а також корегувати навчально-виховний процес у цілому.

У роботах, присвячених формуванню готовності до професійної діяльності майбутніх фахівців різних спеціальностей, переважно пропонується свій особливий набір критеріїв і показників. Серед них варто назвати роботи М. Бубнової, Я. Бузінської, М. Воронки, З. Залібовської-Ільницької, О. Шовкопляса та інших. Водночас формуванню готовності до професійної діяльності майбутніх викладачів закладів вищої освіти не приділялася достатня увага.

Метою статті є розробка критеріїв і показників сформованості готовності до професійної діяльності майбутніх викладачів закладів вищої освіти.

Як стверджує Л. Путляєва [10, 37], критерій – це міра оцінювання досліджуваного явища та тих

змін, які відбулися в розвитку особистості чи окремих складових у цілому в результаті експериментального навчання та обґрунтування педагогічних умов, за яких визначена гіпотеза відповідає чи не відповідає результатам експерименту.

Дослідник А. Галімов [6] зазначає, що «критерій виражає найзагальнішу сутнісну ознаку, на основі якої здійснюють оцінку, порівняння реальних педагогічних явищ, при цьому ступінь прояву, якісна сформованість, визначеність критерію виражаються у конкретних показниках» [6, 93].

При формуванні критеріїв звертається увага на надійність, об'єктивність, вірогідність і простоту їхнього виміру. Водночас наголошується на взаємозумовленості критеріїв зі змістом, метою і завданням дослідження, істотності й стійкості критеріїв; спрямованості критерію на управління діяльністю та ефективності; необхідності узгодження критерію зі складовими явища, комплексності, можливості оцінювати розвиток, а також поточні та кінцеві результати конкретного педагогічного явища; адитивності, адекватності, кількісності [4, 19].

Домінантними вимогами визначення критеріїв є: об'єктивність (існування досліджуваної ознаки, мірила незалежно від волі та бажань особи), надійність (окремий критерій, ознака повинна відповідати своєму призначенню, а в сукупнос-

ті визначені критерії повинні характеризувати сформовану професійну готовність), простота і зручність виміру (простота виміру, обчислень, що не займають багато часу), узгодження зі складовими професійної готовності (відповідний критерій має відображати конкретний компонент професійної готовності), адекватність (забезпечує тотожність формуванню професійної готовності, точність і правильність в уявленнях, поняттях, судженнях при дослідженні цього процесу, відповідність його природі та змінам, що відбуваються), адитивність (формування професійної готовності зумовлене сумою властивостей критеріїв), взаємозумовленість критерію з його показниками (передбачає наявність для критерію характеристик, параметрів, показників, які забезпечують логічний змістовий опис його окремих аспектів). До того ж, кількість критеріїв має бути значною, вони мають бути зрозумілими.

Готовність у аспекті дослідження проблеми підготовки фахівців у вищій школі до професійно-педагогічної діяльності визначається як складне соціально-педагогічне явище, єдність особистісних індивідуально-психологічних якостей і системи професійно-педагогічних знань, умінь, навичок. Компонентами готовності студентів до професійної педагогічної діяльності є: мотиваційний, змістовий, діяльнісно-технологічний, технологічний, креативний, рефлексивний, пізнавальний, когнітивний, операційний [7].

Аналіз досліджень проблеми формування готовності до професійної діяльності [2; 3; 5; 7; 8; 11] та результати особистого наукового пошуку дозволили констатувати, що готовність майбутніх викладачів закладів вищої освіти до професійної діяльності є складним інтегрованим особистісним утворенням. Вона проявляється у здатності фахівця ефективно здійснювати педагогічну діяльність і є результатом процесу професійної підготовки у закладі вищої освіти. На нашу думку, сутність поняття «готовність» можна виразити через сукупність взаємопов'язаних компонентів: *мотиваційного, когнітивного, операційного, рефлексивного*.

Ці компоненти стали основою визначення критеріїв: *мотиваційно-вольовий* відображає ставлення майбутнього викладача закладу вищої освіти до своєї професії, вмотивованість його на педагогічну діяльність, усвідомлення суспільної значущості майбутньої професії; *пізнавальний* – характеристика, яка враховує інтелектуальні можливості майбутнього викладача закладу вищої освіти; *операційно-діяльнісний* – це володіння уміннями здійснення педагогічної діяльності; *особистісний* означає виявлення професійно зна-

чущих для викладача закладу вищої освіти особистісних якостей, рефлексивні уміння, адекватність самооцінки.

Далі зосередимося на визначенні показників сформованості готовності до професійної діяльності майбутніх викладачів закладів вищої освіти. Зауважимо, що при їхньому формуванні варто враховувати те, що поняття «критерій» є ширшим від поняття «показник», який є складовим компонентом критерію. Показник як частина критерію служить типовим та конкретним виявленням сутності якостей процесу чи явища, що досліджуються. Водночас головними є ті показники, що характеризують прояв якості [9].

Структура, розроблених нами критеріїв, потребує ранжування, систематизації та впорядкування показників, які мають найменування, і позначення. А. Ашероу [1, 30] пропонує якісні (значення – словесне, не кількісний опис міри вияву певної якості) та кількісні (значення – числова величина) показники.

Отже, обрані нами критерії формування готовності до професійної діяльності повинні мати кількісну і якісну характеристику. Це дозволить встановити якісні характеристики готовності майбутнього фахівця до професійної діяльності та оцінити ступінь досягнення мети формувальної роботи.

Стан сформованості професійної готовності майбутніх учителів до реалізації міжпредметних зв'язків у початковій школі Я. Бузінська [3] пропонує визначати за такими критеріями та показниками: мотиваційний (стійкий інтерес до навчання, володіння методиками та технологіями навчання; усвідомлення необхідності взаємозв'язків між навчальними предметами різних циклів у початковій школі); системно-операційний (володіння системою знань із окремих методик викладання; вміння оперувати відповідною системою знань на практиці з застосуванням інтерактивних методів навчання); рефлексивний (наявність креативного підходу до майбутньої професійної діяльності; здатність до самоаналізу власної професійної діяльності). Отже, дослідницею у системно-операційному критерії поєднано, на нашу думку, показники двох критеріїв когнітивного та діяльнісного.

Визначенню критеріїв та показників формування готовності до фахової діяльності певної професії присвячена значна кількість робіт. Серед них праця М. Бубнової [2], яка розкриває методичну підготовку майбутніх учителів математики з використанням інформаційних технологій. Нею визначено такі критерії та показники: мотиваційно-вольовий (позитивне ставлення до педагогічної

діяльності; сформованість мотиваційно-ціннісного ставлення до професії вчителя математики; бажання поглиблювати власні знання з методики навчання математики та професійні якості); функціональний (застосування вмінь методично правильно прогнозувати навчальну роботу з учнями на основі застосування теоретичних знань, власного, новаторського, інноваційного досвіду, методики навчання математики); комунікативний (забезпечення суб'єкт-суб'єктної взаємодії: вчитель – учень, учень – учні, учень – комп'ютер, уміння використовувати результати комплексного аналізу психолого-педагогічних особливостей навчання математики учнів із використанням інформаційних технологій); рефлексивний (оволодіння вміннями оцінювання результатів навчальної діяльності учнів і власної діяльності, забезпечення аналітичного контролю, самоконтролю, саморозвитку, саморефлексії, педагогічної рефлексії, самовдосконалення, прогнозування власної діяльності). Із запропонованих ученою показників зрозуміло, що її увага зосереджена на функціональному компоненті, що найбільше розкриває готовність майбутніх учителів математики до професійної діяльності з використанням інформаційних технологій.

У дослідженні О. Шовкопляс [11] найбільш адекватними при формуванні готовності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до роботи з дітьми з функціональними порушеннями опорно-рухового апарату обрано мотиваційний, змістовно-теоретичний, діяльнісний критерії. На нашу думку, дослідницею не враховано особистісний, або рефлексивний критерій, що не сприяє, з одного боку, визначенню професійно важливих для фахівця особистісних якостей, а з іншого не дозволяє здійснити самооцінку власних фахових досягнень.

У процесі наукового пошуку З. Залібовською-Ільніцькою [8] запропоновано критерії визначення готовності майбутніх учителів початкових класів до формування комунікативної компетентності молодших школярів (мотиваційний, змістовий, операційний, результативний) та показники (виражена професійно-педагогічна спрямованість, наявність психолого-педагогічних, методичних та фундаментальних знань, комунікативних, прогностичних, проектувальних, організаторських, конструктивних умінь та особистісно-професійних якостей).

Отже, у проаналізованих дослідженнях увага акцентується на засвоєнні майбутніми викладачами закладів вищої освіти певної суми знань та умінь їх застосовувати у вирішенні різного роду професійних завдань; сформованості позитивної мотивації до майбутньої професії; виявленні про-

фесійно значущих особистісних якостей та вмінні оцінювати результати своєї діяльності.

Перейдемо до визначення показників сформованості готовності до професійної діяльності майбутніх викладачів закладів вищої освіти. Нами розроблено комплекс основних показників, на основі яких буде оцінюватися рівень сформованості вказаної інтегративної якості особистості.

Зауважимо, що критерій як загальна характеристика педагогічного процесу, явища, чи об'єкта може мати кілька показників. З огляду на це, *мотиваційно-вольовий* критерій у дослідженні репрезентовано такими показниками: володіння стійким інтересом до педагогічної діяльності та його реалізація на досягнення успіху; виражена професійна спрямованість та потреба у постійному її удосконаленні; прояв потреб і мотивів гуманістично спрямованої педагогічної діяльності; ціннісне ставлення до майбутньої професії, засвоєння важливих професійних цінностей.

Показниками *пізнавального* критерію є: високий рівень сформованості теоретичних знань, пізнавальна активність студентів; наукові інтегровані знання з навчальних дисципліни усіх циклів; володіння знаннями про засоби, форми, методи, технології педагогічної діяльності; знання теоретичних основ й особливостей виховання молоді.

Для оцінювання рівня сформованості готовності до професійної діяльності у майбутніх викладачів закладів вищої освіти за *операційно-діяльнісним* критерієм було обрано такі основні показники: здатність застосовувати у професійній діяльності набуті знання та діяти в нестандартних ситуаціях; аналізувати зміст навчальних програм та окремих занять із метою обґрунтування ефективності методів і засобів навчання; готовність майбутніх викладачів до творчої самореалізації в професійній діяльності; уміння систематизувати та узагальнювати, аналізувати та синтезувати, класифікувати та порівнювати, виділяти загальне, одينية, схематизувати, модернізувати, адаптувати матеріал із профільним спрямуванням.

Основними показниками *особистісного* критерію визначено: оволодіння вміннями оцінювання результатів власної навчальної діяльності та виявляти особистісно-професійні якості; сформованість рефлексивних умінь, адекватність самооцінки; уміння використовувати відповідні методики корекції свого психічного та психофізіологічного стану; прагнення до саморозвитку та самовдосконалення, уміння щодо самоконтролю і самоаналізу, адекватна самооцінка, рефлексія.

Проведене дослідження дозволило нам сформулювати і розкрити критерії і показники сформованості готовності до професійної діяльності у майбутніх викладачів закладів вищої освіти. До

критеріїв сформованості професійної готовності відносимо мотиваційно-вольовий, пізнавальний, операційно-діяльнісний, особистісний. Їхня сукупність охоплює всі суттєві характеристики процесу формування готовності до професійної діяльності у майбутніх викладачів закладів вищої освіти. Розвиток цих критеріїв може служити показником удосконалення підготовки майбутнього викладача закладу вищої освіти до професійної діяльності: пізнавальний інтерес до педагогічної

діяльності; особистісно-значущий сенс застосування отриманих теоретичних знань на практиці; розширення та поглиблення знань про сутність і специфіку педагогічної діяльності; сформованість системи умінь та професійних якостей особистості, необхідних для успішної праці. Кожному із критеріїв відповідає сукупність відповідних показників. Подальші дослідження будуть присвячені визначенню домінантних, провідних показників та їхньої «вагомості».

Список використаних джерел

1. Ашеро́в А. Т. Подготовка, экспертиза и защита диссертации : учеб. пособ. / Акива Товиевич Ашеро́в. Харьков : Изд. УИПА, 2002. 135 с.
2. Бубнова М. Ю. Методична підготовка майбутніх учителів математики з використанням інформаційних технологій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук. / М. Ю. Бубнова. Ялта, 2011. 20 с.
3. Бузи́нська Я. М. Підготовка майбутніх учителів до реалізації міжпредметних зв'язків у початковій школі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук. / Я. М. Бузи́нська. Ялта, 2011. 20 с.
4. Васи́ук О. В. Критерії та показники сформованості професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів / О. В. Васи́ук // Вісник Нац. ун-ту оборони України. 2014. № 2 (39). С. 19–24.
5. Воро́вка М. І. Ділова гра як засіб підготовки майбутні учителів до професійної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук / М. І. Воро́вка. Тернопіль, 2007. 22 с.
6. Гали́мов А. В. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до виховної роботи з особовим складом : монографія / А. В. Гали́мов. Хмельницький, 2004. 376 с.
7. Гу́сак Л. Є. Структура і критерії готовності майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземних мов учнів початкової школи / Л. Є. Гу́сак // Наук. записки Тернопіль. нац. пед. ун-ту імені Володимира Гнатюка. 2013. № 2. С. 211–215.
8. Зали́бовська-Ільницька З. В. Підготовка майбутніх учителів до формування комунікативної компетентності молодших школярів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук / З. В. Зали́бовська-Ільницька. Житомир, 2009. 20 с.
9. Монахов Н. И. Изучение эффективности воспитания : теория и методика / Н. И. Монахов. – Москва : Педагогика, 1981. 144 с.
10. Пу́тляева Л. В. Современные психолого-педагогические проблемы профессионального обучения / Л. В. Пу́тляева. – Москва : ЦОЛНУВ, 1990. 170 с.
11. Шовко́пляс О. М. Підготовка майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до роботи з дітьми з функціональними порушеннями опорно-рухового апарату : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук / О. М. Шовко́пляс. Київ, 2011. 20 с.

References

1. Asherov A. T. (2002) Podhotovka, ekspertyza y zashchytа dyssertatsyy [Preparation, examination and defense of the dissertation]. Kharkiv, 135 s. [in Ukrainian].
2. Bubnova M. Yu. (2011) Metodychna pidhotovka maibutnikh uchyteliv matematyky z vykorystanniam informatsiinykh tekhnolohii [Methodical preparation of future teachers of mathematics using information technologies]. Yalta, 20 s. [in Ukrainian].
3. Buzinska Ya. M. (2011) Pidhotovka maibutnikh uchyteliv do realizatsii mizhpredmetnykh zviazkiv u pochatkovii shkoli [Preparation of future teachers for the implementation of interdisciplinary connections in elementary school]. Yalta, 20 s. [in Ukrainian].
4. Vasiuk O. V. (2014) Kryterii ta pokaznyky sformovanosti profesiinoy spriamovanosti maibutnikh sotsialnykh pedahohiv [Criteria and indicators of the formation of the professional orientation of future social educators]. Bulletin of the National Defense University of Ukraine. vol. 2 (39), pp. 19–24. [in Ukrainian].
5. Vorovka M. I. (2007) Dilova hra yak zasib pidhotovky maibutni uchyteliv do profesiinoy diialnosti [Business game as a means of preparing future teachers for professional activity]. Ternopil, 22 s. [in Ukrainian].
6. Halimov A. V. (2004). Teoretyko-metodychni zasady pidhotovky maibutnikh ofitseriv-prykordonnykiv do vykhovnoi roboty z osobovym skladom [Theoretical and methodological principles of preparation of future officers-border guards for educational work with personnel]. Khmelnytskyi, 376 p. [in Ukrainian].
7. Husak L. Ye. (2013). Struktura i kryterii hotovnosti maibutnikh uchyteliv do asotsiatyvnoho navchannia inozemnykh mov uchniv pochatkovoї shkoly [Structure and criteria of future teachers' readiness for associate learning of foreign languages for elementary school students]. Scientific notes of Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk. vol. 2, pp. 211–215. [in Ukrainian].
8. Zalibovska-Ilnitska Z. V. (2009). Pidhotovka maibutnikh uchyteliv do formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti molodshykh shkoliariv [Preparation of future teachers for the formation of communicative competence of junior pupils]. Zhitomir. 20 p. [in Ukrainian].
9. Monakhov N. Y. (1981). Yzuchenye efektyvnosti vospytaniya : teoriya y metodyka [Studying the effectiveness of education: theory and methodology]. Moscow, 69 p. [in Russian].
10. Putliaeva L. V. (1990). Sovremennyye psikhologo-pedahohycheskye problemy professyonalnoho obucheniya [Modern psychological and pedagogical problems of vocational training]. Moscow, 170 p. [in Russian].

11. Shovkoplias O. M. (2011). Pidhotovka maibutnykh vykhovateliv doshkilnykh navchalnykh zakladiv do roboty z ditmy z funktsionalnymu porushenniamy oporno-rukhovaloho aparatu [Training of future teachers of pre-school educational institutions for work with children with functional disorders of the musculoskeletal system] Kyiv, 20 p. [in Ukrainian]

Васюк О. В., Ходос Е. И. Диагностика готовности к профессиональной деятельности у будущих преподавателей высших учебных заведений

Статья посвящена диагностике готовности к профессиональной деятельности у будущих преподавателей высших учебных заведений. В частности определены критерии сформированности готовности будущих преподавателей высших учебных заведений к профессиональной деятельности: мотивационно-волевой, познавательный, операционно-деятельностный, личностный. Их совокупность охватывает все существенные характеристики процесса формирования готовности к профессиональной деятельности у будущих преподавателей высших учебных заведений. Каждому из них соответствует совокупность соответствующих показателей.

Ключевые слова: критерий, показатель, готовность к профессиональной деятельности, преподаватель, учреждение высшего образования.

Vasiuk O., Khodos Ye. Diagnostics of preparedness for professional activity in future lecturers of higher education institutions

The article is devoted to diagnostics of readiness for professional activity in future teachers of higher education institutions. The readiness of future teachers of higher education institutions for professional activity is a complex integrated personality education. It manifests itself in the ability of a specialist to effectively carry out pedagogical activities and is the result of a process of professional training in a higher education institution. The essence of the concept of «readiness» can be expressed through a set of interrelated components: motivational, cognitive, operational, reflexive.

The criteria for forming professional readiness are as follows: the motivational-volitional criterion reflects the attitude of the future teacher of the institution of higher education to his profession, his motivation to pedagogical activity, the awareness of the social significance of the future profession; cognitive criterion – a characteristic that takes into account the intellectual capabilities of a future teacher of a higher education institution; operational-activity criteria – is the possession of skills in the implementation of pedagogical activities; personal means the identification of personally relevant qualities of a higher education institution professionally relevant to a teacher, reflexive skills, and the adequacy of self-esteem. Their collection covers all the essential characteristics of the process of formation of readiness for professional activity in future teachers of higher education institutions. The development of these criteria can serve as an indicator of improving the training of the future teacher of a higher education institution for professional activity: cognitive interest in pedagogical activity; personally significant meaning of the application of theoretical knowledge in practice; Expansion and deepening of knowledge about the essence and specificity of pedagogical activity; the formation of the system of skills and professional qualities of the person necessary for successful work. Each of the criteria corresponds to a set of relevant indicators.

Key words: criterion, indicator, readiness for professional activity, lecturer, institution of higher education.

Стаття надійшла до редколегії 15.05.2018